

AZ ÉSZAK-ERDÉLYI AUTÓPÁLYA ÉS MAGYARFENES TÁRSADALOMSZERKEZETÉNEK VÁLTOZÁSA

Az új közlekedési folyosók kiépítése Erdélyben is gyökeres gazdasági, társadalmi és kulturális változásokat eredményezett. A 19. század második felében, amikor ebben a régióban is kibontakozott a vasútépítés, csakhamar felgyorsult az iparosodás és az urbanizáció is. A 21. század első évtizedében az észak-erdélyi autópálya nyomvonala mentén újabb nagyszabású folyosó építése kezdődött el, melynek gazdasági, társadalmi és kulturális, valamint ökológiai hatásait csak évtizedek múlva tudjuk majd igazán felmérni.

Az ezredfordulón több olyan kutatási program is indult, mely az észak-erdélyi autópálya által érintett vidékek, térségek és falvak jelenlegi természeti környezetét, gazdasági és társadalmi szerkezetét, művelődési és turisztikai helyzetét dokumentálták. A Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológia Tanszékének tanárai és diákjai, más kolozsvári tudományos intézményekkel (pl. Erdély Néprajzi Múzeuma, Román Akadémia Folklor Intézete) együtt az új közlekedési folyosó által érintett, Gyalu és a Torda között fekvő falvak társadalom- és gazdaságszerkezetének, hagyományos népi kultúrájának, kulturális örökségének feltárására vállalkozott 2006-tól kezdődően. Úgy véltük, hogy az autópálya lehetséges hatásait csak akkor tudjuk a következő évtizedekben felvázolni, ha rendszeresen dokumentáljuk azt a helyzetet, amikor annak építése elkezdődött. Tudatában voltunk annak is, hogy kutatásainkat, azonos szempontok figyelembe vételével, a jövőben is meg kell ismételnünk.

A tanszékünk által kezdeményezett kisebb kutató csoport összegyűjtötte az érintett településekkel (Magyarlóna, Magyarfenes, Tordaszentlászló, Magyarléta) kapcsolatos eddigi szakirodalmi eredményeket, a megjelentetett demográfiai és statisztikai adatokat, feldolgozta az egyházi levéltárakban található összeírások (pl. keresztelési, házasságkötési és elhalálozási anyakönyvek) és családkönyvek feljegyzéseit.

Ugyanakkor Magyarfenesen azt vizsgáltuk meg, hogy a szocialista korszak jelentősebb eseményei (pl. 1962-es erőszakos kollektivizálás, iparosítás, urbanizáció) hogyan hatottak a falu családi életére és társadalmi kapcsolataira. Másodsorban pedig azt dokumentáltuk, hogy a felsorolt makroesemények milyen migrációs folyamatokat indítottak Kolozsvár felé, majd az 1989-es rendszerváltozás után a túlszűfolt nagyvárosból a viszonylag elzártabb, csendesebb, magyar többségű kisebb helység felé.

Harmadsorban pedig azt vizsgáltuk, hogy a 20. század végén kibontakozó falusi turizmusnak milyen hatásai voltak a falu lakáskultúrájára, higiéniai rendjére és szabadidő használatára. Felmértük ugyanakkor azt is, hogy a meglátogatott falvak kulturális öröksége, természeti adottságai milyen turisztikai potenciállal rendelkeznek.

A megvizsgált falvak viszonylag közel (15-20 kilométerre) fekszenek Erdély gazdasági, társadalmi, oktatási és kulturális centrumától, Kolozsvártól. Az a tény, hogy a kincses várost a Nagyváraddal összekötő nemzetközi útvonal szomszédságában találha-

tók, folyamatosan biztosította külső kapcsolataik hatékony működtetését. Azt is kiemeljük, hogy éppen ezen a faluson halad át az az útvonal, mely Kolozsvárt meg Gyalut a Jára völgyén át Aranyosszékkal, Tordával, Nagyenyeddel, Gyulafehérvárral és Torokóval köti össze. Ugyanakkor az itt élő magyarok folyamatosan jó gazdasági kapcsolatokkal rendelkeztek a havasi fennsíkokon élő mócokkal, a kalotaszegi, a mezősegi és az aranyosszé kiközösségekkel. A felsorolt tényezők azt is elősegítették, hogy az itt található falvak lakossága 1962 után nem fogyatkozott meg gyökeresebben, nem öregedett el olyan nagy mértékben, mint az elzártabb településekben.

Megállapításunkat elsősorban Tordaszentlászló etnikai, demográfiai szerkezetének alakulásával szemléltetjük:

Év	Összesen	Románok	Magyarok	Németek	Egyéb	Zsidók	Cigányok
1850	4204	2257	1881	1	65	8	51
1880	4878	2545	2123	0	40	0	0
1890	5642	2797	2773	32	40	0	0
1900	6230	3206	2978	8	38	0	0
1910	6924	3573	3304	8	39	0	0
1920	7055	3471	3541	0	43	15	0
1930	6584	2990	3532	0	62	10	51
1941	6445	3585	2829	4	27	0	0
1966	5845	2998	2842	1	4	0	1
1977	6221	3121	3071	1	28	0	27
1992	4777	2289	2483	0	28	0	27

A fenti adatsorok azt szemléltetik, hogy a község 1920-ban volt a legnépesebb, amikor összesen 7055 személy élt benne. A lakosság száma 1850–1920 között összesen 2851 lélekkel gyarapodott. A románok a 20. század elején, 1910-ben éltek itt a legtöbben. A mezőgazdaság 1962-es erőszakos kollektivizálás után a faluból nem vándoroltak el tömegesen. Sőt 1966–1977 között a helybeli népesség száma újabb 376 személlyel nőtt. Mivel Kolozsvár viszonylag közel fekszik, a település demográfiai szerkezete nem rendeződött át látványosabban. A helybenélők inkább naponta ingáztak a kincses városba. A 2002-ben megszervezett népszámlálás alkalmával Tordaszentlászló község etnikai szerkezete a következő volt:

Összesen	Román	Magyar	Cigány	Ukrán	Német	Lengyel
4497	2136	2279	78	1	2	1

Az 1989-et követő évtizedben a románok száma 153, a magyaroké pedig összesen 204 személlyel fogyott. Azt is megfigyelhettük, hogy a község felekezeti struktúrája már színesebbé változott.

ortodox	római katolikus	református	püünkösdista	görögkatolikus	baptista	adventista	unitárius	lutheránus	más	nem vallásos	nem válaszolt
1937	161	2032	129	98	22	1	17	1	78	13	8

A görögkeletiek napjainkban a román közösségen belül abszolút többséget (1937) alkotnak, míg a Rómával egyesült görögkatolikusok száma továbbra is viszonylag kicsi (98) maradt. A községben élő magyarok jelentős többsége református (2032), míg 161 személy római katolikus hiten élt.

Tordaszentlászló falu etnikai és demográfiai szerkezete 1850–1992 között a következőképpen változott:²⁸

Év	Összesen	Románok	Magyarok	Németek	Egyéb	Cigány
1850	833	19	802		12	12
1880	1034	29	963		3+39	
1890	1286	37	1240	1	8	
1900	1397	30	1367			
1910	1464	23	1440	1		
1920	1654	0	1654			
1930	1611	34	1570		7	
1941	1361	93	1261	4	3	
1966	1283	61	1221	1		
1977	1345	105	1236	1	3	2
1992	1117	43	1060		14	13

²⁸ A felmérést Boldizsár Zeyk Zsuzsa, Farkas Beáta, Lázár Tamás Imre, Nagy Ágota és Szűcs György végezte.

A fenti táblázat adatsorai azt szemléltetik, hogy a falu lakosainak száma 1850–1920 között gyakorlatilag megduplázódott, s 1920-ban volt a legnépesebb. A második bécsi döntést követő években azonban jelentős volt a magyarság elvándorlása (309), mivel a falu 1940-ben Dél-Erdéllyel együtt a román királyság keretei között maradt.

Magyarfenes demográfiai és etnikai szerkezete 1850–1992 között szintén megváltozott:

Év	Összesen	Románok	Magyarok	Németek	Egyéb	Cigányok
1850	778	11	758	1	8	
1880	879	5	827		1+46	
1890	1079	12	1063	3	1	
1900	1112	9	1101	2		
1910	1271	2	1269			
1920	1340		1337		3	
1930	1348	5	1343			
1941	1136	144	992			
1966	1121	11	1110			
1977	1254	17	1237			
1992	913	4	909			

A falu lakossága 1850–1920 között látványosan megnövekedett, összesen 562 személlyel gyarapodott, majd a két világháború között, 1930-ban a volt a legnépesebb. Az 1962-es kollektivizálást követő évtizedekben ezt a falut sem érintette jelentősebben az elvándorlás. Míg az őslakosság száma 1966–1977 között összesen már 133 személlyel növekedett, a Ceaușescu korszak végén már látványosabban, 341 személlyel megcsappant.

Magyarfenes demográfiai szerkezete 1950–2006 között, a keresztelési és az elhalálzási anyakönyvek adatai szerint, a következőképpen alakult:

Év	Keresztelések	Elhalálzások	Különbözet
1950	20	10	10
1951	20	13	7
1952	19	9	10
1953	12	10	2
1954	17	15	2

Év	Keresztelések	Elhalálozások	Különbözet
1955	26	15	11
1956	15	10	5
1957	15	11	4
1958	12	12	0
1959	16	13	3
1960	11	16	-5
1961	14	16	-2
1962	17	9	8
1963	13	9	4
1964	9	14	-5
1965	16	16	0
1966	15	11	4
1967	18	23	-5
1968	22	16	6
1969	17	14	3
1970	11	9	2
1971	17	17	0
1972	16	16	0
1973	16	12	4
1974	21	10	11
1975	18	14	4
1976	18	10	8
1977	15	17	-2
1978	8	10	-2
1979	19	19	0
1980	16	15	1
1981	13	13	0
1982	17	19	-2
1983	9	13	-4
1984	10	16	-6

Év	Keresztelések	Elhalálozások	Különbözet
1985	16	10	6
1986	7	22	-15
1987	6	25	-19
1988	9	14	-5
1989	15	13	2
1990	11	12	-1
1991	12	24	-12
1992	3	17	-14
1993	7	16	-9
1994	12	16	-4
1995	7	15	-8
1996	5	14	-9
1997	4	18	-14
1998	7	19	-12
1999	7	16	-9
2000	5	9	-4
2001	7	15	-8
2002	5	21	-16
2003	8	19	-11
2004	7	22	-15
2005	2	9	-7
2006	5	15	-10

A fenti táblázat azt tükrözi, hogy az 1962-es kollektivizálás után a falu lakossága csendesesen apadni kezdett, majd a szocialista korszak végén, 1977–1982 között összesen 73 lélekkel apadt. Ez a folyamat azonban tovább folytatódott 1982 után is, majd az 1989-es rendszerváltozás után állandósult: az összlakosság 1993–2006 között újabb 136 lélekkel csökkent. Ez a demográfiai veszteség elsősorban a fiatalok városra történő migrációjával magyarázható, mivel az 1962-es kollektivizálás után ők már a közeli Kolozsváron tanultak, ott nyertek munkahelyet, ott alapítottak családot, ott telepedtek le. A legfiatalabbak közvetlenül 1989 után már elsősorban Magyarországra vándoroltak vendégmunkásként.

A református egyház helybeli irattárában található anyakönyvek adatai alapján a felekezeti, lokális és az etnikai endogámia/exogámia 1950–2006 között így alakult:

Év	Házasságok száma	Endogám			Exogám		
		Felekezeti	Lokális	Etnikai	Felekezeti	Lokális	Etnikai
1950	17	13	11	17	4	6	0
1951	14	12	10	14	2	4	0
1952	8	5	7	8	3	1	0
1953	5	5	5	5	0	0	0
1954	7	4	6	7	3	1	0
1955	9	8	9	9	1	0	0
1956	12	9	12	12	3	0	0
1957	15	13	12	15	2	3	0
1958	9	6	5	9	3	4	0
1959	5	5	4	5	0	1	0
1960	5	3	4	5	2	1	0
1961	13	12	11	13	1	2	0
1962	12	7	6	12	5	6	0
1963	5	4	3	4	1	2	1
1964	8	6	5	8	2	3	0
1965	4	2	1	4	2	3	0
1966	13	11	12	13	2	1	0
1967	10	8	8	9	2	2	1
1968	5	3	2	4	2	3	1
1969	7	4	1	6	3	6	1
1970	12	9	7	12	3	5	0
1971	7	6	4	7	1	3	0
1972	5	4	4	5	1	1	0
1973	11	7	8	11	4	3	0
1974	6	6	6	6	0	0	0
1975	10	9	6	10	1	4	0
1976	5	4	1	4	1	4	1
1977	7	5	1	7	2	6	0
1978	6	4	3	6	2	3	0
1979	9	7	3	9	2	6	0
1980	13	10	5	13	3	8	0
1981	7	3	3	7	4	4	0

Év	Házasságok száma	Endogám			Exogám		
		Felekezeti	Lokális	Etnikai	Felekezeti	Lokális	Etnikai
1982	10	7	6	10	3	4	0
1983	8	7	0	7	1	8	1
1984	5	4	3	5	1	2	0
1985	5	5	0	5	0	5	0
1986	5	4	0	4	1	5	1
1987	11	8	3	11	3	8	0
1988	8	7	0	8	1	8	0
1989	7	6	3	7	1	4	0
1990	5	5	2	5	0	3	0
1991	12	10	3	12	2	9	0
1992	6	6	0	6	0	6	0
1993	6	5	1	6	1	5	0
1994	7	5	1	6	2	6	1
1995	3	3	0	3	0	3	0
1996	5	4	0	5	1	5	0
1997	4	4	0	4	0	4	0
1998	7	5	0	6	2	7	1
1999	6	5	0	6	1	6	0
2000	6	4	0	6	2	6	0
2001	0	0	0	0	0	0	0
2002	6	5	0	6	1	6	0
2003	3	1	0	3	2	3	0
2004	4	3	0	4	1	4	0
2005	6	4	0	6	2	6	0
2006	8	7	0	8	1	8	0

A táblázat adatsoraiból azt olvashatjuk ki, hogy Magyarfenes magyar lakossága még a 20. század második felében is kedvelte az endogám házasságokat. Habár az 1962-es kollektivizálás után fokozatosan feloldották a felekezeti és a lokális zártságukat, továbbra is viszonylag kevesen (2,07%) alapítottak etnikailag vegyes, román-magyar családot.

Mivel Magyarfenes lakossága 1977–1992 között jelentősen, 341 fővel apadt, rendre megvizsgáltuk a faluban élő családok szerkezetét is. Arra kerestük a választ, hogy az 1989-et követő években a Magyarországra irányuló migráció nyomán keletkezett demográfiai űrt kik és hogyan pótolták. Kérdéseink megválaszolására összeállítottunk egy olyan családlapot, melyet minden lakott házban kitöltöttünk.

A faluban 2008 nyarán összesen 440 házsámot találtunk. A telkek 70%-a (317) lakott volt, 88 házában (20%) azonban már senki sem élt, 16-ban városi családok csak hétvégén vagy nyáron tartózkodnak, 19 telek pedig még nincs beépítve.

A magyarfenesi „őslakosok” jelentős többsége (86,41%) régebben református, kisebb része (14, 11%) pedig római katolikus volt, ugyanakkor három neoprotestáns és egy ortodox család is élt a faluban.

A helységbe, elsősorban a közeli Kolozsvárról, összesen 44 család költözött be az 1990-es évek végétől kezdődően. A betelepedett családok közül 31 református, 6 római katolikus, 7 pedig az ortodox közösséghez tartozik. A beköltözöttek fokozatosan tovább árnyalták a helység korábbi felekezeti, etnikai és társadalmi szerkezetét is.

A magyarfenesi famíliák többsége egészen a 20. század közepéig elsősorban földművelésből és állattenyésztésből élt meg. Az erőszakos kollektivizálás azonban kimozdította nemcsak a fiatalabbakat, hanem a középnemzedékhez tartozókat is, akik naponta városi munkahelyek felé kezdtek ingázni. Az utóbbi félszázad migrációs gyakorlata azt eredményezte, hogy a falu lakossága csendesen elöregedett, s még az 1989-es rendszerváltozást követő reprivatizáció után sem tért vissza a földműveshez.

A Magyarfenesen élő férfiak közel fele (49,33%) 2008-ban nyugdíjas, 24%-a munkás, 12,88%-a kézműves, 8%-a vállalkozó, 3,55%-a értelmiségi és csak 2,22%-a volt földműves.

A faluban élő feleségek 19,38%-a háztartásban dolgozott. Ugyanakkor a nejek több mint fele (51,55%) nyugdíjas, 13,84%-a pedig munkás, 6,22%-a szolgáltatásban dolgozott, 2,42%-a értelmiségi, 1,39%-a kézműves, 1,03% földműves, 4,15%-a pedig különbözőmegélhetést talált.

Magyarfenesen 2008-ban megvizsgáltuk a helyben élő családok szerkezetét is.

	A családok típusa	Aránya
1.	Férj + feleség	33,25%
2.	Férj + feleség + kiskorú gyermek	23,75%
3.	Férj + feleség + házas gyermekek + kiskorú gyermekeik	9,20%
4.	Özvegy férfi	4,15%
5.	Özvegy férfi + gyermekei	2,25%
6.	Özvegyasszony	17,20%
7.	Özvegyasszony + gyermekei	10,20%

A faluban végzett terepmunkánk során azt tapasztaltuk, hogy a fiatal, húzóképes famíliák a helybeli családoknak már egynegyedét sem érik el. Magyarfenesen viszonylag sok hiányos szerkezetű famíliát találtunk, azokat pedig elsősorban megözvegyült, idős, nyugdíjas személyek alkották, akik közül többen (12,45%) házas gyermekeikkel élnek együtt.

Kutatásaink során azt is tapasztalhattuk, hogy Magyarfenes etnikai, felekezeti és társadalmi szerkezete 1989 után fokozatosan megváltozott, amikor elsősorban kolozsvári magyar értelmiségiek és vállalkozók kezdtek letelepedni ebben a csendesnek tűnő, jelentős turisztikai potenciállal rendelkező, magyar kulturális hagyományokkal rendelkező faluban. Kutatásaink befejezése után már azt tapasztaltuk, hogy az észak-erdélyi autópálya építése csak ideiglenesen lassította az idegenek faluba való betelepedést.

